

NARODNA BIBLIOTEKA SRBIJE

*Sadašnjost u kojoj su i
prošlost i budućnost*

Piše: **Sonja Ćirić**

Pod krovom Narodne biblioteke Srbije, na Svetosavskom platou u Beogradu, nalazi se preko pet miliona publikacija raznih vrsta, porekla i doba. Digitalna Narodna biblioteka Srbije ima oko dva miliona jedinica. Narodna biblioteka Srbije je osma primljena u Evropsku biblioteku, pre nekih mnogo većih i starijih od nje, i jedna je od prvih u svetu postala deo projekta Svetska digitalizovana biblioteka.

Zbog ovih, a i zbog nebrojeno drugih činjenica, Narodna biblioteka Srbije je informacijski i kulturni kapital, čuvar naše i svetske pisane baštine.

AKTUELNO: U toku je rekonstrukcija zgrade. Niko iz NBS ne želi da prognozira kad će biti završena. Vesna Injac, zamenica upravnika, kaže da očekuju raspisivanje tendera za izvođača radova druge i završne faze u enterijeru (barem su ga čekali prvih dana juna u vreme pisanja ovog

Biblioteka je osnovana 15. februara 1832. godine. Na osnovu napisa tadašnje štampe zaključuje se da je knez Miloš prvi uvideo potrebu "zavedenija biblioteke javne", a da tu "lepu nameru u dejstvo proizvede" knjižar Grigorije Vozarević

teksta). Ti radovi bi trebalo da traju šest meseci i to bi, konačno, bio završetak. Razni su razlozi zašto rekonstrukcija traje već treću godinu, odnosno zašto nije završena za godinu dana, kako je prvobitno predviđeno: čekanje na tender i na žalbe na tender, naknadno se ispostavilo da je potrebno sanirati i vodovod, kanalizaciju, klimatizaciju, računarsku mrežu, slabu i jaku struju, hidrantsku mrežu, zatim se čekalo na dozvolu za gradnju, pa na novac. "Ministarstvo kulture je u maju platilo dug izvođaču radova, a nedavno je stigao i kredit od Evropske investicione banke, tako da bi se smelo reći da trenutno nema finansijskih prepreka za početak završne faze rekonstrukcije", kaže Vesna Injac.

U obnovljenoj NBS biće 600 korisničkih mesta umesto dosadašnjih 400, pa je vrlo verovatno da se neće čekati u redu za slobodno mesto. Biće i specijalizovanih čitaonica - na primer za slepe i slabovidne, multimedijalna, referentna, naučna, čitaonica posebnih zbirki... Tokom čitave rekonstrukcije fond Biblioteke bio je dostupan u maloj privremenoj čitaonici za hitna istraživanja i za unikatnu građu NBS - zahtevi korisnika rešavali su se pojedinačno. Različiti servisi NBS dostupni su i u digitalnoj verziji: web sajt NBS ima 10.000 korisnika dnevno, jedan je od najposećenijih sajtova kulture u zemlji.

STORIJA: Biblioteka je osnovana 15. februara 1832. godine, ne zna se prema čijoj ideji. Na osnovu napisa tadašnje štampe zaključuje se da je knez Miloš prvi uvideo potrebu "zavedenija biblioteke javne", a da tu "lepu nameru u dejstvo proizvede" knjižar Grigorije Vozarević. Jevrem Obrenović se prihvatio pokroviteljstva i potvrdio ga darom, nemačkom enciklopedijom objavljenom u Lajpcigu. Njegov primer sledili su i drugi viđeni Beograđani, pa je osnovni bibliotečki fond ubrzo imao 800 knjiga. Prva adresa Biblioteke bila je u kući uz portu Saborne crkve.

Prvi "praviljstveni" bibliotekar Filip Nikolić obavio je niz značajnih poslova: utvrdio je koncepciju nabavne politike, započeo je izradu tekuće nacionalne bibliografije, proširio obavezni primerak na periodiku, uveo zaštitu knjižnog fonda i obaveštavanje javnosti publikovanjem godišnjeg izveštaja o radu Biblioteke, trudio se da je evropeizira. Među prvim upravnicima su i Đura Daničić, Milan Đ. Miličević, Stojan Protić, Stojan Novaković (njegovom zaslugom je, na primer, 1881. godine donet Zakon o Narodnoj biblioteci i Muzeju).

U Prvom svetskom ratu uništen je veći deo rukopisa, časopisa, novina i arhivske građe, inventarske knjige i katalozi zauvek su izgubljeni, a zgrada je delimično razorena. Biblioteka se tada nalazila u Kapetan Mišinom zdanju. Zato se počelo s preseljenjem u unutrašnjost i druge zgrade u Beogradu. Deo knjiga prebačen je u Niš, a deo u zgradu Štedionice Vračarske zadruge na uglu ulica kneza Miloša i Srpskih vladara. Posle napada Bugara na Niš vredniji deo fonda prebačen je iz Niša u Kosovsku Mitrovicu. Po završetku rata, 1920. godine, Narodna biblioteka dobija od vlade sredstva da kupi zgradu kartonaže na Kosančićevom vencu

Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku (KOBSON) omogućava pristup elektronskim bazama stranih časopisa sa oko 35.000 naslova u punom tekstu i oko 80.000 knjiga. U Konzorcijumu je 130 biblioteka

od industrijalca Milana Vape. Ova zgrada nije bila građena namenski za biblioteku, pa je ubrzo postala tesna i nepogodna. Uprkos tome, Narodna biblioteka je u ovoj zgradi dočekala i Drugi svetski rat.

U bombardovanju Beograda 6. aprila 1941. godine zgrada na Kosančićevom vencu potpuno je izgorela, a sa njom i 500.000 knjiga i časopisa objavljivanih od 1832. godine do tada.

Najstrašnije je što su tom prilikom zauvek nestali rariteti i unikatni: 1.424 ćiril-ska rukopisa od 12. do 18. veka, među kojima oko 100 rukopisnih knjiga na pergamentu, mnoge stare štampane knjige i inkunabule, povelje, bogata zbirka mladih rukopisa, neproučena zbirka turskih dokumenata o Srbiji i Beogradu, zbirka oko 2000 pisama značajna za političku, kulturnu i naročito književnu istoriju, oko 1500 grafi-

ka i geografskih karti. Nestali su i kompleti svih srpskih časopisa, almanaha i kalendara, izvanredna zbirka srpskih novina i bogata zbirka starih novina.

Slučajem je sačuvana jedna rukopisna knjiga: neposredno pred rat prof. Vladimir Ćorović odneo je kući *Zbornik srpskih žitija* Taha Marka, kako bi ga proučio. I tada je, kao i sada, iznošenje starih i vrednih knjiga iz Biblioteke bilo zabranjeno. Međutim,

zahvaljujući tom Ćorovićevom prekršaju ovaj važan rukopis jedini je preživio bombardovanje.

Posle rata za potrebe Biblioteke adaptirana je zgrada nekadašnjeg hotela "Srpska kruna". Povodom proslave sto pedesete godišnjice Prvog srpskog ustanka 1954. godine, odlučeno je da spomenik ovom događaju bude - biblioteka. Arhitekta Ivo Kurtović izradio je 1962. godine idejni proje-

CENTAR VIRTUALNE BIBLIOTEKE SRBIJE (VBS) POVEZUJE ELEKTRONSKE KATALOGE PREKO 140 BIBLIOTEKA U SRBIJI U JEDINSTVEN KATALOG SA 2,2 MILIONA ZAPISA. TO ZNAČI DA SVAKO, U SVAKO DOBA DANA I NOĆI, MOŽE DA NADE POTREBNU KNJIGU GDE GOD DA SE ONA U SRBIJI HALAZI

kat zgrade, kamen-temeljac položen je 20. oktobra 1966. godine, preseljenje je počelo u maju 1972. godine, čitaonica je otvorena 29. novembra iste godine, a svečano otvaranje upriličeno je 6. aprila 1973. godine.

FOND: Putem obaveznog primerka koji je regulisan Zakonom o kulturnim dobrima u NBS godišnje stigne oko 15.000 naslova. "Od pre nekoliko godina dobijamo budžet za kupovinu stranih knjiga i za restituciju fonda Biblioteke. Na taj način godišnje nabavimo oko 2.000 stranih knjiga, pre svega one u kojima se piše o nama i vredna izdanja drugih kultura raznih oblasti", kaže Vesna Injac.

U kolekciji NBS od preko pet miliona domaćih i stranih knjiga, publikacija, rukopisa, enciklopedija i ostalih referentnih izdanja, CD romova, kartografske građe, muzikalija i fonodokumenata, fotodokumenata, gravira, plakata... najdragocenija građa, nacionalna kulturna dobra, nalazi se u zbirkama ćirilskih rukopisa (stare i

retke knjige) i književnih i drugih rukopisa i arhivalija. Sakupljaju se, čuvaju i obrađuju u Posebnim kolekcijama i u Arheografskom odeljenju.

NBS od oslobođenja nastoji da prikupi što više ćirilskih rukopisa ne bi li nekako nadoknadiła zbirku izgubljen u šestoaprilskom bombardovanju. Trenutno ih je oko 300 rukopisnih i 98 starih srpskih štampanih knjiga - inkunabula. Rukopisne knjige i inkunabule, prve srpske knjige, štampane od 1494. godine kad je objavljen cetinjski *Oktoih* do 1683. godine, jesu nacionalna kulturna dobra. Čuva ih Arheografsko odeljenje i brine o njihovoj zaštiti. Dr Jasmina Nedeljković, naučni saradnik Arheografskog odeljenja, kaže da je opisivanje rukopisnih i starih knjiga, i naravno njihova fototeka i digitalna zbirka, najbolja zaštita ovih vrednosti. Projekat opisivanja naših ćirilskih rukopisa u zemlji i inostranstvu i njihovo popisivanje postavio je akademik Vladimir Mošin, prvi načelnik ovog odeljenja (osnovano je 1961. godine). Arheografska obrada starih

**OD 2003. GODINE
DIGITALIZOVANO JE OKO DVA
MILIONA DOKUMENATA I
SVRSTANO U ZBIRKE ĆIRILSKIH
RUKOPISA, STARIH ŠTAMPANIH
KNJIGA, STARIH I RETKIH
KNJIGA, KNJIGA, NOVINA I
ČASOPISA, BIBLIOTEKE CELINE
I LEGATI, KARTOGRAFSKE
GRADE, GRAVIRE I LIKOVNI
MATERIJAL, MUZIKALIJA I
FONODOKUMENATA...**

rukopisnih spomenika predviđa opis jezika, paleografije, grafije, pravopisa, sadržine, ornamentike, hartije, pisarskih ruku, poveza - dakle opisivanje svih karakteristika rukopisa. "Da Ljuba Stojanović, veliki filolog, nije opisao sve rukopisne knjige čuvane u zgradi na Kosančićevom vencu, nikada ne bismo znali šta se tamo nalazilo", objašnjava važnost tog posla dr Jasmina Nedeljković. "Na primer, pedesetak vrlo značajnih srpskih rukopisnih knjiga koje su pripadale staroj Narodnoj biblioteci evakuisano je železnicom iz Beograda prilikom povlačenja srpske vojske 1915. godine. Stigle su do Niša i - nestale. Prošlo je nekoliko decenija, o njima se ništa nije znalo, a onda su 1964. godine u Zagrebu prvo otkrivena i otkupljena dva rukopisa, a zatim još deset iz Nemačke, zahvaljujući holandskom slavisti profesoru Kristijanu Alfonsu van den Berku. Ti rukopisi opisani su u Stojanovićevom katalogu i bilo ih je lako identifikovati".

Isto važi i za *Prizrenski prepis Dušanovog zakonika* koji je u Narodnu biblioteku stigao u drugoj polovini 19. veka i koji je imao uzbudljivu sudbinu. Jasmina Nedeljković kaže da je rukopis "sačuvala porodica popa Sime iz Dvorana blizu Prizrena - zbog toga se i

zove Prizrenski, a u Narodnu biblioteku ga je doneo Nikola Musulin, učitelj smederevski. U Prvom svetskom ratu, ondašnji upravnik Biblioteke, spremio je ovu knjigu zajedno sa drugim isto tako dragocanim knjigama za povlačenje. Spakovao ju je u jednu metalnu kutiju. Rukopisi su vojnom železničkom kompozicijom krenuli u Kragujevac. Kompozicija se zapalila i nemački oficir Fon Vilkens naredio je da se iz plamena spasava sve što može. Tako je spasena i metalna kutija sa ovim rukopisom. Fon Vilkens ju je predao vlastima, a oni su mu je, ne prepoznajući šta je u njoj, ostavili za uspomenu. Posle 15 godina Fon Vilkens se našao u novčanim neprilikama pa je počeo da prodaje neke svoje stvari. Prizrenski prepis je dao jednoj dami da ga odnese u knjižaru J. Bera u Frankfurtu na Majni. Odatle je dospelo u Lajpcig, u knjižaru Gustava Foka, koji je početkom novembra 1933. godine ponudio Urošu Džoniću, tadašnjem upravniku Narodne biblioteke, na prodaju neke vredne knjige. Među njima je bio i *Prizrenski prepis*. Posle ekspertize koju su izvršili profesor Aleksandar Solovjev i kustos Svetozar Matić 1934. godine, *Prizrenski prepis* nije vraćen Narodnoj

Rukopisne knjige i inkunabule, prve srpske knjige, štampane od 1494. godine kada je objavljen cetinjski *Oktoih* do 1683. godine, jesu nacionalna kulturna dobra. Čuva ih Arheografsko odeljenje i brine o njihovoj zaštiti

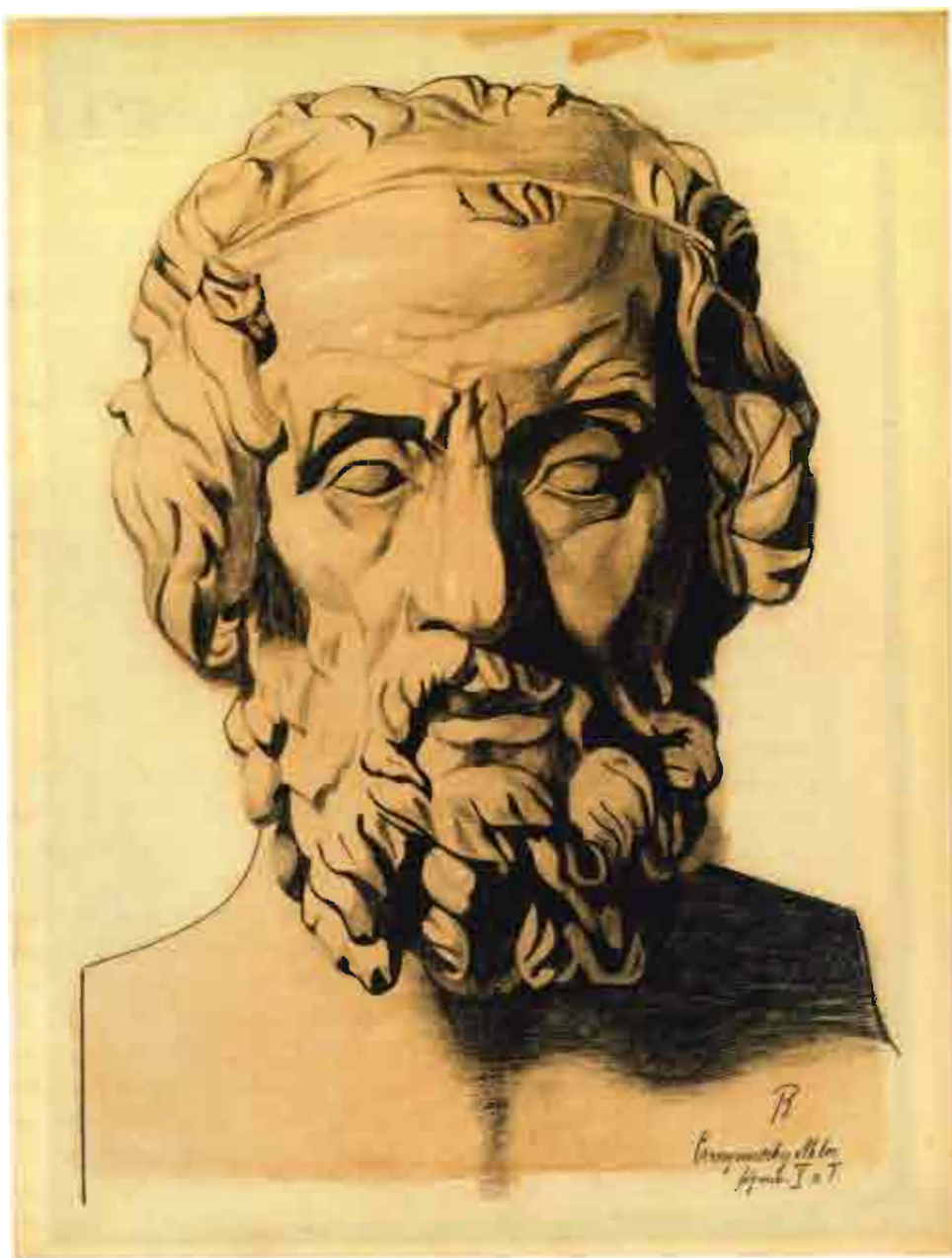
biblioteci kojoj je pripadao, već Umetničkom muzeju. To ga je i sačuvalo u bombardovanju".

Projekat Vladimira Mošina nastavili su naredni načelnici Arheografskog odeljenja, Dimitrije Bogdanović i Irena Grickat, a naročito nedavno preminuli profesor Aleksandar Mladenović. Najnoviji rezultat tog projekta je *Opis ćirilskih rukopisa Narodne biblioteke Srbije*. Odeljenje ima i zbirku od preko 50.000 vodenih znakova pomoću kojih se datiraju stare ćirilске knjige štampane na papiru, to je najveća ovakva zbirka na Balkanu, a Radoman Stanković,

zadužen za nju, smatra se najvećim filigranologom.

Naredne prema hronologiji su knjige štampane od 1683 do 1867. godine, do usvajanja Vukovog pravopisa. I te knjige su nacionalna kulturna dobra. Neki od najpoznatijih naslova su: *Srpski riječnik* Vuka Stefanovića Karadžića iz 1818. godine, *Opis svetog božijeg grada Jerusalima* Hristofora Žefarovića iz 1748. godine, *Gorski vijenac* Petra Petrovića Njegoša iz 1847. godine, *Pesme* Branka Radičevića iz iste godine, *Stradanja mladog Vertera* Johana

Wolfganga Getea u prevodu Jovana Rajića iz 1844. godine... "Narodna biblioteka Srbije je po Zakonu o kulturnim dobrima obavezna da prikuplja predloge za kategorizaciju starih i retkih knjiga kao kulturno dobro od izuzetnog i velikog značaja", objašnjava dr Nada Mirkov, savetnik bibliotekar. "Ovog maja Skupština Srbije je usvojila našu najnoviju, četvrtu listu predloženih knjiga za kulturno dobro, tako da je sada zaštićeno ukupno 2.268 knjiga. Osim iz naše biblioteke, to su knjige iz desetak najvećih ustanova. Nedavno

U bombardovanju Beograda 6. aprila 1941. godine zgrada na Kosančićevom vencu potpuno je izgorela, a sa njom i 500.000 knjiga i časopisa objavljivanih od 1832. godine do tada

nam je odobren projekat formiranja elektronskog registra starih i retkih knjiga kao kulturnog dobra od izuzetnog značaja, pa će ubuduće podaci o njima biti dostupni korisnicima, a i zaštita ovih kulturnih vrednosti proširiće se na celu Srbiju."

U Zbirci književnih i drugih rukopisa ima preko 35.500 mladih rukopisa, tako nazvanih zbog toga što su iz 19. i prošlog veka. Dr Nada Mirkov objašnjava da su to pre svega rukopisi pisaca, ali i naučnika koji su se bavili izučavanjem kulture u naj-

širem smislu (filozofija, sociologije, filologija, etnologija...). "S obzirom na to da se neprestano dopunjava savremenim rukopisima koji su već ocenjeni kao trajne nacionalne vrednosti, zbirka nije samo muzejskog karaktera već ima dinamičnu ulogu u savremenim zbivanjima kulture. Najveći deo zbirke čine rukopisne zaostavštine i najčešće obuhvataju dela sačuvana u rukopisu - autografe i tekstove kucane na pisaćoj mašini ili na računaru, zatim prepisku, lična i službena dokumenta, štampana dela sa

svojeručnim zapisima i ispravkama, isečke iz štampe, tuđa dela i slično." Među najobimnijim i najznačajnijim jesu rukopisne zaostavštine Milana Đ. Milićevića, Čedomilja Mijatovića, Jevrema Grujića, Vladana Đorđevića, Jovana Hadži-Vasiljevića, Grgura Jakšića, Milorada Pavlovića, Marka Cara, Dušana Vasiljeva, Jorja Tadića, Milorada Pavlovića Krpe, kao i Sime Milutinovića Sarajlije, Jovana Jovanovića Zmaja, Đure Jakšića, Stevana Sremca, Sime Matavulja, Petra Kočića, Jovana Dučića, Alekse Šantića, Bogdana

U TREZORU TEL PORTALA, KOJI U DIGITALNOM OBLIKU ČUVA NAJZNAČAJNIJA DELA KULTURNE BAŠTINE SVIH EVROPSKIH ZEMALJA, IZ SRBIJE SE NALAZE "BEOGRADSKI PARIMEJNIK" IZ PRVE POLOVINE 13. VEKA, "DUŠANOV ZAKONIK - PRIZRENSKI PREPIS" IZ 1515/25. GODINE, TE "ZBORNİK POPA DRAGOLJA" IZ TREĆE ČETVRTINE 13. VEKA.

Popovića, Jovana Skerlića, Isidore Sekulić, Rastka Petrovića, Branislava Nušića, Miloša Crnjanskog, Desanke Maksimović, Mihaila Lalića i drugih važnih imena. Nada Mirkov izdvađa autograf četiri pesme Radeta Drainca: "Bile su napisane njegovom rukom, na zelenom papiru, sve četiri potpuno celovite, dovršene. Ispostavilo se da nisu objavljivane, da su potpuno nepoznate. Naravno, odmah smo ih otkupili, zaštitili i objavili".

DIGITALNA: Osim digitalna, naziva se i elektronska, hibridna, univerzalna, sveprisutna, biblioteka bez zidova. Vesna Injac je naziva - stvarnom bibliotekom. Od 2003. godine digitalizovano je oko dva miliona dokumenata i svrstano u zbirke ćiriličkih rukopisa, starih štampanih knjiga, starih i retkih knjiga, knjiga, novina i časopisa, biblioteke celine i legati, kartografske građe, gravire i likovni materijal, muzikalija i fonodokumenata, fotodokumenata, plakata i dokumentacionog materijala, kataloga i bibliografija, zavičajnih zbirki. Centar Virtualne biblioteke Srbije (VBS) povezuje elektronske kataloge preko 140 biblioteka u Srbiji u jedinstven katalog sa 2,2 miliona zapisa. To znači da svako, u svako doba dana i noći, može da

nađe potrebnu knjigu gde god da se ona u Srbiji nalazi. Osim toga, Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku (KOBSON) omogućava pristup elektronskim bazama stranih časopisa sa oko 35.000 naslova u punom tekstu i oko 80.000 knjiga. U Konzorcijumu je 130 biblioteka. "Prošle godine je sa sajta KOBSON skinuto milion i po članaka, pa u pitanju naših korisnika kako su radili dok nije bilo ovog servisa ima i istine" kaže Vesna Injac.

Fond Narodne biblioteke Srbije dostupan je i bilo kome u svetu. Narodna biblioteka Srbije je član Evropske biblioteke (TEL - The European Library) od 2005. godine, što znači da se sve njene digitalne zbirke nalaze među preko 600 digitalnih zbirki iz evropskih nacionalnih biblioteka na preko 30 jezika koje se nalaze na TEL portalu i da su dostupne celom svetu. Evropska biblioteka predstavlja web servis koji nudi pristup knjigama, časopisima, novinama, multimedijalnim izvorima, i u digitalnom i u tradicionalnom obliku, koji se čuvaju u 48 nacionalnih biblioteka. U trezoru TEL portala, koji u digitalnom obliku čuva najznačajnija dela kulturne baštine svih evropskih zemalja, iz Srbije se nalaze *Beogradski parimejnik* iz prve polovine 13. veka, *Dušanov zakonik*

- *prizrenski prepis* iz 1515/25. godine, *Zbornik popa Dragolja* iz treće četvrtine 13. veka, *Zbornik srpskih žitija* i *Hilandarski tipik* Taha Marka iz 1370/75. godine, te svetogorska grafika *Manastir Hilandar* iz 1757. godine. Vesna Injac napominje da "Evropska biblioteka sve svoje digitalne zbirke prosleđuje Europeani, portalu na kojem je kulturna baština osim iz biblioteka, i iz muzeja i arhiva, tako da korisnicima nudi oko 10 miliona digitalizovanih objekata iz cele Evrope."

U Svetskoj digitalnoj biblioteci, dakle u trezoru kulturne baštine sveta na Internetu, od pre dve godine nalaze se dva dokumenta iz Srbije - *Miroslavljevo jevanđelje* i časopis nadrealista *Zenit*. Oba ova dokumenta sadrže uticaje kulturnih trendova i duhovne klime istoka i zapada Evrope u periodima kad su nastali i pokazuju osmosekurni raspon srpske kulture. Uskoro bi trebalo da im se pridruže dokumenti iz Arhiva Nikole Tesle i o Prvom svetskom ratu.

U pozdravnoj reči Sretena Ugričića, upravnika Narodne biblioteke Srbije, objavljenoj na sajtu Biblioteke, piše i sledeće: "Naši ukupni resursi su neprocenjivi. Uverite se i iskoristite to bogatstvo što više i bolje možete". ■